Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций

Марийский республикын эн сай сельский учительже-шамыч. Нуным советский правительство калык образований фронтышто кугу успехым ыштымыштлан ССР Союз орден да медаль-шамыч дене наградитлен. Шола гыч пурлашке: Трудовое Красное Знамя орден дене наградитлалтше Ф. Рыжков, Ленин орден дене наградитлалтше М. Харитонов, „За трудовое отличие" медаль дене наградитлалтше А. Орлов, „Знак почета" орден дене наградитлалтше В. Мамаев.

Фото С. Чуршуковын.

У ЗАЕМ НЕРГЕН

Тиде кечылаште ССР Союз правительство Кумышо пятилетка (кокымшо ий выпуск) государственный заемым луктын. Заемлан калык куанен подпискым ышта. Кунам от куане, вет заем озанлык ден культурный строительство областьыште, эл оборона пенгыдемдымаште да калыкын благосостоянийжым нӧлтымаште улшо задача-шамычым успешно решатлаш полша.

Заем гыч погымо окса государствын моло доходшо дене пырля Куйбышевский гидроузелым создаватлаш, „Кокымшо Бакум" ышташ, „Дворец Советов"-ым сооружитлаш, у домна, шахта, фабрика, завод, совхоз, МТС, культурный учреждений-шамычым ышташ, куатле Военно-Морской Флотым создаватлаш, СССР-ын оборонный куатшым пенгыдемдаш каят. Тиде заемым 6 миллиард теҥге суммашым лукмо. Заемын срокшо — 20 ий. 20 ий жапыште 80 тираж лиеш.

Пионер ден школьник-шамыч! Заемым шарымаште теат ятыр полышым пуэн кертыда. Ача-аваланда, тугак колхозник, колхозница-шамычлан у заемын значенийже, пайдаже нерген умылтарыза.

КУЯРЫШТЕ

Женя, весела горнист, горным пуалтыш. Йӱк чыла вере шарлыш: площадкыште волейбол да футбол дене модшо, газет, книга лудшо-шамыч дек, шокшо деч павильоныште кийше-шамыч дек, чодраште яндар южым шӱлен коштшо-шамыч да моло пионер-шамыч декат.

—Могыр кӱкташ!

—Йӱштылаш!

Кок-кум минут гыч чыланат ик вереш погынышт да Какшан эҥерын леве вӱдышкыжӧ йӱштылаш кайышт. Нунылан кече, юж да яндар вӱд—сай йолташышт улыт.

Йӱкын лудмаш.

Йӱштылмӧ деч вара йоча-шамыч адакат модаш, чодраш каят, книгам лудаш тӱҥалыт.

Нунылан тыште кочкаш пеш сайын пукшат.

Обед деч вара пионер-шамыч каналтат. Варажым адакат шолаш тӱҥалыт.

Теве нуно мурым мураш тӱҥемыт.

—Айста „Пограничник"-ым мурена, — вожатый Александра Яковлевна каласыш. Вара чыланат ик еҥ семын нежылгын мурышт. Нуно чӱчкыдын „Про Метро", „Про Петю" мурым мурат, тиде йӧратыме мурышт улыт.

Йоча-шамыч чӱчкыдын кином ончат. Нуно ятыр фильмым да иллюзийым ончененыт. Кок гана военный модыш дене модынат. БГТО, БГСО да ПВХО значок-шамычлан нормым сдаят. Шуко йочашт мӧҥгышкышт кок оборонный значок дене пӧртылыт.

Йыв. Федотов.

Куяр станций,
Йошкар-Ола районын
пионерский лагерьже.

Военный модыш дене модна

Ме лагерьыштына военный модыш дене модына. Ик гана пеш сӧрал модыш ыле. Вот ме кузе модна. Чодра покшелнысе изи чарарак вереш костер ылыжташ тыгыдырак укш-шамычым оралышна. Вара 80 пионер-шамыч кок ужашлан шелалтна. Ик ужашыже костерым оролаш, весыже нападатлаш тӱҥальыч. Оролышо-шамыч костер йыр иктаж 20—30 метр тораште ыльыч, а ме—нападатлыше-шамыч, 50—60 метрыште ыльна. Цель тыгай ыле: оролышо-шамыч деч костер деке чоян миен, костерым ылыжташ. Тиде куштылго огыл. Оролышо-шамыч чоян шылыт. Нунын кидыштышт эреак изи вичкыжрак укш пудырго лийынит: нападатлыше-шамыч кокла гыч костер деке иктажкӧн каяш тӧчымыжым ужыт гын, укшым нунын ӱмбак кудалтеныт. Нападатлыше-шамычлан укш логалын гын, нуно модыш гыч лектыт.

Василий Степанович—физкультурник, нападатлыше-шамыч дене ик изи группым организовайыш. Тиде группышто 5—6 еҥ ыльна, мыят ыльым. Ме ик гана нападатлаш тӱҥална, но ыш лий. Варажым адакат керылташ тӧчышна. Икмыняр орол-шамыч мемнан ваштареш тольыч. Нунын толмо шеҥгеч нападатлыше-шамыч Дубровин Миша ден Воеводин костер деке куржын миеныт да ылыжтеныт. Тыге мемнан сеҥыме дене модыш пытыш. Варажым туштак костер лие.

РЫБАКОВ ИЫВАН.

Костер, кино

Военный модыш деч вара ме ик гана чодраште костерым эртарышна. Костер пеш сай ыле. Тыште ме „Озеро Хасан" книгам йӱкын лудмым колыштна, вара художественный выступлений лие. Рыбакова Зоя ден Фомичева Надян танцоватлыме ден мурымышт пеш келшыш. Адак танцовальный кружок пеш сайын выступайыш.

Костер эртарыме деч посна ме кином ятыр ончен улына. Теве тыгай фильм-шамычым ончыктеныт: „Профессор Мамлок", „Петр I", „Руслан и Людмила", „Девушка с характером". Адак мемнан деке иллюзионист-шамыч толыныт ыле. Нунын номер-шамычышт пеш келшышт.

ВАСЬКОВ ВАНЯ.

Нормым сдайышна

Мемнан лагерьыштына чыла пионерат оборонный кружоклаште шогат. БГСО ден ПВХО кружоклаште 70 еҥ заниматленыт. Моло 10 йочашт нине значок-шамычлан нормым ончычак сдаеныт.

Меат 20 июльышто нормым сдатлышна. Мый тунам ПВХО-лан сдаенам. БГСО-лан детдомыштак сдаенам ыле. Ынде мыйын кум оборонный значок лиеш: БГТО, БГСО, ПВХО.

Яковлев Николай.

Шая-Кузнецовский детдом гыч толшо.

Первый созыв РСФСР Верховный Советын Кокымшо Сессийже

26 июльышто, Кремльыште Первый созыв РСФСР Верховный Совет Кокымшо Сессийын кокымшо заседанийже лийын. Тыште РСФСР Верховный Совет Бюджетный Комиссий председатель депутат И. А. Власовын содокладшым колыштмо. Содоклад почеш прений тӱҥалын.

Первояк депутат П. С. Попков выступатлен.

Депутат С. К. Моллаев Чечено-Ингушский АССР-ын кугун ончык каймыже нерген ойлен.

Депутат И. К. Сединын выступатлымыже деч вара прений чаралтеш.

28-ше июльышто заключительный мут почеш РСФСР-ын 1939 ийлан государственный бюджетшым утвердитлымаш эрта.

Тиддеч вара Сессий кокымшо вопросым—„РСФСР-ысе шемер депутат-шамычын краевой, областной, окружной, районный, городской, ял да поселковый советлашкышт сайлыме нерген положений" проектым ончымашке кусна. Тиде вопрос дене докладым депутат И. Т. Голяков ыштен.

29 июльышто РСФСР Верховный Совет сайлыме нерген положенийым утвердитлен да „РСФСР Конституцийын (Тӱҥ законын) 145 статьяжым вашталтыме да дополнитлыме нерген законым" приниматла.

Тиде кечынак Сессий РСФСР Верховный судыш 75 еҥым, народный заседательлан 36 еҥым сайла.

Первый ден кокымшо Сессий коклаште приниматлыме да РСФСР Верховный Советлан утвердитлаш подлежатлыше РСФСР Верховный Совет Президиумын указше-шамыч нерген докладым депутат Г. В. Козлов ыштен.

Тиддеч вара РСФСР Верховный Советын председательже депутат А. А. Жданов Кокымшо Сессийым петырымылан об'явитла.

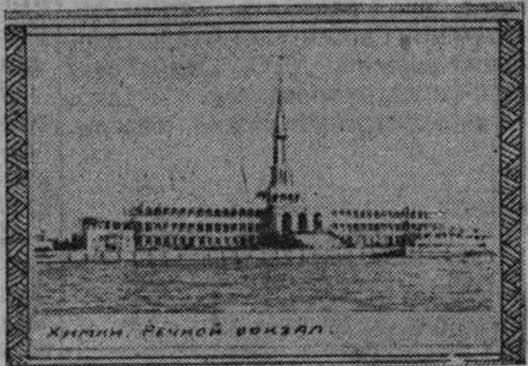

Москва—Волга канал. Химкисе речной вокзал.

Летчик М. Ю. Алексеевын колымыжо

Москва 27 июльышто служебный обязанностьым шуктымыжо годым летчик-испытатель Михаил Юлианович Алексеев колен. Тудо 1937 ийыште 1.000 килограмм полезный груз дене кӱшкӧ чоҥештен, мировой рекордым установитлен.

Пионер-шамыч военный походыш каят. Фото А. Овечкинын.

71

Социалистический земледелийын сеҥымашыжым ончыктышо выставка

ВЫСТАВКЫН ЦИФРЖЕ-ШАМЫЧ

Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлыше-шамыч 200.000 наре улыт. Тынар шуко экспонент-шамычан выставкым человечествын историйже ок шинче.

СССР Совнарком ден ВКП(б) ЦК выставкын эн сай участникше-шамычлан первый степенян 1.000 дипломым да кокымшо степенян 4.000 дипломым, 3.000 шӧртньӧ, 18.000 ший медальым установитленыт, тидын деч посна пеш шуко моло премий лийыт. Выставкын эн сай участник-шамыч кокла гыч утларак сайышт Советский Союзын орден да медальже-шамыч дене наградитлаш представитлалтыт.

1923 ийыште Всероссийский ял озанлык выставкыш кече еда 8—10 тӱжем еҥ посещатлен. Всесоюзный сельхозвыставкым кече еда 100 тӱжем утла еҥ ончаш тӱҥалыт. Выставкын главный под'ездше деке кажне часын 100 трамвайный поезд, 160 троллейбус, 200 автобус, 100 маршрутный такси, 2.000 легковой автомашина толаш тӱҥалыт.

Москва лишне Пушкинскийыште Советский Союзын чыла поясласе тӱрлӧ тӱсан сад ден кустарник-шамычым шындыме.

Выставкын пасусо экспонатышт. Тыште зерновой да зернобобовый, масличный да эфиро-масличный, каучуконосный да лубяной, овощный да технический, кормовой да лекарственный культур-шамычым ӱдымӧ да шындылме. Растенийым шотлен пытараш ок лий: миллион дене уло, чылаже 3.950 сорт уло. Основной культур-шамыч кокла гыч тыште кушкыт: икияш шыдаҥ—62 сорт, шӱльӧ—37 сорт, шож—34 сорт, тар—26 сорт, кукуруз—24 сорт, кечышудо—24 сорт, пурса—15 сорт, соя—19 сорт, рис—13 сорт. 516 сорт садовой, 400—овощный, 220—кормовый культур улыт.

Тендан ончылно пеледыш ковер-шамыч. Нуно 4 миллион наре шындылме улыт. Ик вереш тынар шуко пеледышым чумырен куштымаш тӱняште пеш шуэн лийше явлений. Цветоводствын ик экспонатный участкыштыжак гына 1.500 сортан пеледыш-шамыч шотлалтыт.

А ынде растительный мир гыч животный мирыш куснена.

Имне, ушкал, шорык, сӧсна, кролик, пий, кайык вӱталаште — 180 имне, 465 вуй шолдыра тӱкан вольык, 450 сӧсна, 550 шорык, 560 кролик, 82 пий, 1.200 вуй сурт кайык да молат улыт. Животный-шамыч коклаште—верблюд, осел, олень кычкен коштмо пӱчӧ, пушной янлык-шамыч улыт. Животный-шамычлан лӱмынак 37 специальный зданийым да лу дене моло стройко-шамычым: силосный башня, сарай, амбар-шамычым, ветеринарный поликлиникым, лечебницым, молымат ыштыме.

Выставкын каныме зонаже—кугу парк—200 утла гектар площадян. Садыште—5.000 зрительлан ситыше ужар театр. Цирк-шапито, эстрада, открытый да закрытый кинотеатр-шамыч шуко зрительлан ситале веран улыт.

Выставкыште

● Натуральный экспонат-шамыч кокла гыч Воронежский сельскохозяйственный институтын куштымо „Белый гигант“ лӱман у сорт кечышудо кугу интересан. Тиде кечышудын кӱкшытшӧ ик этажан пӧрт кӱкшыт.

● Выставкын территорийжым 80.000 электролампе-шамыч волгалтарат. Электроэнергийым пуашлан 15 подстанцийым ыштыме. Лач зданий кӧргылаште электроосвещенийым ышташлан гына 900 километр кӱртньӧ воштыр кӱлын.

Хинный пушеҥге

Грузийын павильонысо оранжерейыштыже хинный пушеҥге ончыкталтеш.

Тудо йӱштым ок чыте. Батумский ботанический садын сотрудникше Кибальчич тиде ценный пушеҥгым Грузийысе климатлан келштарашлан однолетнийыш савыра.

Телым теплицыште черенок-шамычым шында. Теплица условийыште черенок-шамыч вожангме стадийым эртат, а шошым тиде черенокым грунтыш шындат. Кеҥеж мучко черенок-шамыч кустыш савырнат.

Кибальчич тудым шыжым кӱнчен луктеш да уло вондыжге хининыш переработкылан пуа. Умбакыжат черенковатлашлан маточный куст кодеш.

Выставкыш ончаш толшо-шамыч хинный пушеҥгын черенковатлыме процессыжым ужыт.

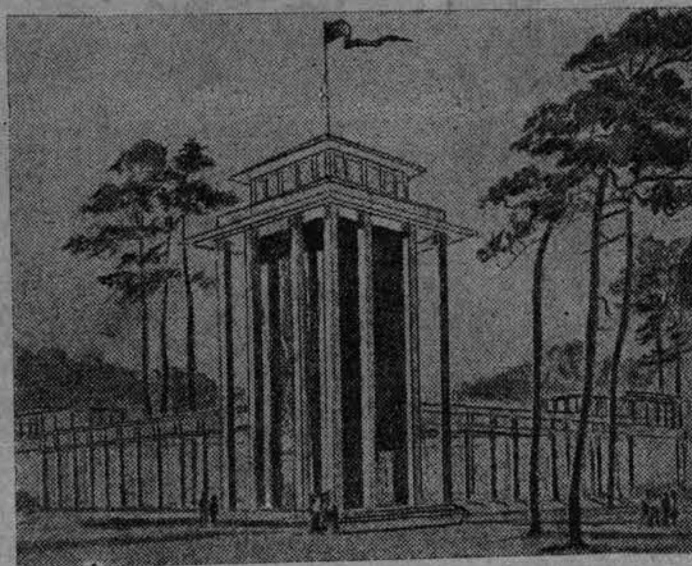

Юннат-шамычын павильонышт.

У СОРТ ШОЖ

Всесоюзный ял озанлык выставкын территорийыштыже рвезе селекционер А. Ф. Юдинын лукмо голозерный (шу деч посна кушшо) шож уло.

Снимкыште: шолаште тыглай шож, пурлаште голозерный (шу деч посна кушшо) юдинский шож.

Кодшо ий Щорс лӱмеш колхозын (Нежинский район, Черниговский область) хата-лабораторий вуйлатышыже Галара ик гектар сай мландеш 22 килограмм голозерный шожым ӱден. Тыжечын 22 центнер шурным налын. Тыгай шож гычак чапле урожайым Архангельск воктене, Смоленский областьыште да Украиныште налыныт.

Юдинский шожын пырчыже пленко деч посна. Тушто белок шуко лиеш. Тыгай сорт шожын пленкыжо пеҥгыде лиеш, даже имньын мӱшкыр пуштыштыжат ок перевариватлалт.

Колхозник-шамыч Юдинын лукмо шыдаҥжым пеш аклат. Кодшо ий голозерный шожым 140 колхозлаште, тений 500 колхозлаште ӱденыт. Тиде у сорт шожым ятырже выставкыште ончыктат. Выставкыш толшо-шамыч „Зерно“ павильонышто селекцийын у методшо дене познакомитлалтыт.

ВЫСТАВКЫШТЕ МО ОНЧЫКТАЛТЕШ

● Выставкын территориешыже 46 тӱжем квадратный метр кумдыкан площадеш емыш садым шындыме. Тыште мичуринский сортын пеш шуко тӱрлӧ коллекцийже ончыкталтын. Тиде площадьыште 15.200 экземпляр пушеҥгым погымо.

● „Виноградство и виноделие“ павильон лишнысе территорийыште 70 сорт виноградный пушеҥгым шындылме. Тыште „Шашла“, „Изабелла“, „Лидия“ мичуринский сорт-шамыч да молат кушкыт.

● Выставкын клумбылаштыже да газонлаштыже 400 тӱжем наре тӱрлӧ цветникым, 1. 300 кустарникым шындыме. И. В. Мичуринын скульптуржо йыр ковровый пеледыш-шамыч гыч пеш кугу клумбым ыштыме. Тиде клумбым Чкалов лӱмеш колхозын (Московский область) сай колхозникше - цветоводшо-шамыч оформитленыт.

● Пчеловодство павильонышто образцовый пасека демонстрироватлалташ тӱҥалеш. Пасекыште 44 мӱкш омарта. Кажне омарташте 50 — 75 тӱжем мӱкшан еш. Тыжакак мӱкш ончышын пӧртшым строитлыме. Тиде пӧртым мӱкш омартам ямдылашлан да ремонтироватлашлан, мӱйым да шыштым погашлан кӱлшашлык инвентарь-шамыч дене оборудоватлыме.

„Тихас“ энгеж. Тудын саскаже тыглай энгеж деч кок пачаш кугу.

Юннат-шамычын павильонышт

Всесоюзный ял озанлык выставкыште юннат-шамычын павильонышт уло. Тушто тӱрлӧ ӧрыктарыше экспонат-шамыч улыт.

Йылгыжше лакированный полкылаште лу дене двигатель-шамычын модельышт, конструироватлыме ял озанлык машина-шамыч улыт.

Тыланда кидышкыда кугуак огыл прожекторым пуат. Те тудын дене трактор деке миеда. Тракторын радиаторыштыжо „глаза“ маме кок рож уло. Прожекторын лучшо тудо верым волгалтарымек трактор вигак движенийым тӱҥалеш. Тиде светоориентирующий тракторым Саша Осипов (Ленинград) конструироватлен. Тудын деч тора огыл эше сложный сооружений уло. Кӱкшӧ металлический башньыште прожектор пеҥгыдемдалтын. Те тудын деке лишемыда гын, прожектор шке электрический „око“ манмым тендан ӱмбак виктара. Те кеч куш тарванеда гынат, тудо темдан деч ок ойырло. Тиде колхозын электрический „оролжо“.

Тиде сооруженийын ик конструкторжо Алик Комендантов тиде нерген теве мом ойла: колхоз нур йыр икмыняр прожектор шындыме лийже. Прожектор тудын тура дек шушо еҥым волгалтараш тӱҥалеш. Пеш чот волгалтарыме дене еҥ ончал ок керт да нимом ыштыш ӧреш. Туштак звонок мура. Лампочка волгалтеш. Тидын почеш дежурный еҥ улмым пален налеш.

Зал покшелне управлятлыше пульт уло. Тудын полшымыжо дене генератор пашам ышта. Нуным ходыш колташ пеш куштылго, пульт ончылно кидым лупшалмек модель-шамыч движенийым ышташ тӱҥалыт. Адак уэш кидым лупшалмек модель-шамыч паша ыштымым чарнат.

Ик вере железнодорожный узелын кугу модельже верым налын. Вот волгыдо вокзал гыч электровоз эртен кая. Скверыште шогышо Ленинын скульптуржым прожектор волгалтара. Тиде пашам Городки ДТС-се 45 йоча-шамыч ыштеныт.

Механизаций залыште экскурсоводым радиоэкскурсовод вашталта. Тудым Димой Герасимов (Красногвардейский ДТС, Ленинград) конструироватлен. Радиоэкскурсовод кажне модельын лӱмжым шкеак каласа.

Растенийым изобретатлыше-шамыч. Натуралист-шамычат моло-шамыч деч вараш огыт код. Теве ик вере емыж, пакча-саска дене темын. Нуным юннат-шамыч куштеныт. Туштак Миша Соломахинын шуко ияш шыдаҥже уло. Тудым кажне ийын ӱдымӧ ок кӱл. Идалыклан кум урожайым пуа.

Миша Соломахинын „Мои опыты“ лӱман альбомжым почмек, Мишалан шуко ияш шыдаҥым колтымо нерген Цицинын лабораторийже гыч колтымо письмам ужыда:

„Миша, тидым сайын, по хозяйски ончаш йодам. Ме але марте шуко ияш шыдаҥым иктыланат колтен огынал...“

Миша ученыйын доверийжым оправдатлен. Тудо шуко ияш шыдаҥым размножатлен да тыгай шыдаҥым 58 районлашке колтен.

(Мучашыже 3-шо стр.)

22 йоча-шамыч Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлаш тӱҥалыт

Йошкар-Ола школлаште тунемше-шамыч йоча технический станцийыште активно пашам ыштат.

Йоча технический станцийын опытный участкыштыже 6 номеран средний школышто тунемше Хованский Володя кок тӱрлӧ сортан помидор гыч скрещиваний дене чылт у сорт помидорым луктын. Тиде у сортым Хованский вашке Москвашке Всесоюзный выставкышке наҥгая. Тудо ял озанлык выставкыште участвоватлаш тӱҥалеш.

Хованский Володя

Попова Людмила теплицыште лимоным кушта. Александров Митя мӱкш дене пашам ышта; нунын кузе илымыштым, кузе, кушко чоҥештымыштым тунемеш. Мокосеева Надя теплицыште хлопокым кушта. Жуковская Таиса арахисым (мланде пӱкш)ончен кушта. Тудын ончымо мланде пӱкшыжӧ чаплын шарлен. Шуко пионер-шамыч тӱрлӧ кайык илышым тунемыт, кроликым куштат.

Куд йоча-шамыч полезный ископаемыйым муын, определитлен картеш палемдат.

Н. И. Очетов.

Завод, фабрик да гидростанций-шамыч

Выставкыште улшо завод-шамыч ала-кунар изи улыт гынат, нунылан посна павильон-шамычым ышташ логалын. Те тыште ушменын кузе сахар лиймыже нерген пален налыда, Грузийын павильоныштыжо чайный фабрикым ужыда.

Ер воктене изи тоннажан колхозный флот шога. Вокteныже — автоматический гидростанций. Кнопкым темдалза да вӱдын энергийжым электрический токыш савырыше пӧртшӧ турбина кенета чарна. Вокtенысе залыште электромотор вий дене зернодробилка, триер, силосорезке-шамыч пашам ыштат. Серыште „Микрогэс" шога. Тудым тышке ик автомашинешак кондымо. Станций чылт чара верыштак пашам ышта. Тудын чыла оборудованийжым ик кӱртньӧ футлярыш оптен шындыме. Микрогэс... изирак колхозлан электроэнергийым ситарен кертеш. Тыгай электростанций-шамычым колхоз-шамычлан советский завод-шамыч лукташ тӱҥалыт.

Всесоюзный ял озанлык выставкыште.

Снимкыште: Узбекский ССР-ын павильонжо.

Юннат-шамычын павильонышт

МУЧАШ

Кодшо ий мемнан элын известный ученыйжо академик Т. Д. Лысенко Мишалан у заданийым—Харьковский областьлан келшыше видан озимой шыдаҥгым кушташ пуэн.

Павильон воктен тӱжвалне шудо дене тӱрлӧ растений-шамыч ужаргын койыт. Ниным юннат-шамыч выращиватленыт. Тула оласе 9 номеран школысо юннат-шамыч 119 тӱрлӧ растенийым колтеныт. Теве Мичуринский тумантоз. Тӱжвач ончымаште тудо вишня гай, лышташыже пӱкшермын гай, а саскаже шер семын укш мучко шарлен. Туштак шолдыра саскан слива—чыве муно наре кугу. Тудым садовод-любитель луктын. Тудо шкеже колен. Пушеҥгыже кылмен улмаш. Тиде сливын косточкыжым шуко кычалмек гына муыныт. Тыжечын юннат-шамыч 500 сливым куштеныт.

Юннат Гайдуковын пызлеш прививатлыме грушаже, умбалнырак юннат Фроловын северный розаже сӧрастарат. Нуно тыгыде улыт, но пеш тамлын ӱпшалтыт. Чылаже 3.500 юннат, техник-шамыч выставкыште участвоватлат.

Животноводство залыште йоча-шамычын научный пашашт ончыкталтеш. Юля Молокова „Моя зайчиха", „Соня" трудым возен. Валя Казерина (Ярославский область) „Дубовый шелкопряд" трудшо дене Ярославский областьыште шелководствым шараш йӧн улмым доказатлен.

Выставкыште Одесский собаководческий командын пашажым ончыктымо. Пионер-шамыч воспитатлыме 40 служебный пий-шамычым пограничник-шамычлан пуэныт.

Хасанский кучедалмашлан 6 августышто идалык темеш

Юный патриот-шамыч

Оля Нисских ден Вера Яворская—йолташ ӱдыр-шамыч улыт. Нуно Краскинский средний школышто ик классыштак тунемыт. Краскино села—Хасанский районын центржe.

Ӱмаште, август тылзыште Хасан ер районышто бой тӱҥалмек Краскинский клубым лазаретыш—савырыме ыле. Эрдене эрак Оля, Вера, адак кок ӱдыр-шамыч кугу букет пеледышым погеныт. Нуно тамле ӱпшан пеледышым сусыргышо боец-шамыч киймаш палатыш пуртеныт. Ӱдыр-шамычын пагалымышт, заботышт сусыргышо-шамычым куандарен.

Тиддеч вара Оля ден Вера лазаретыште дежуритлаш тӱҥалыныт. Нуно эрдене эрак пашашке пижыт ыле. Сусыргышо-шамычым кучедалмаш гыч вигак лазаретыш конденыт. Изи ӱдыр-шамыч боец-шамычын вургемыштым кудашаш, мушкаш, вакшышке пышташ полшеныт. Нунылан кочкышым нумалыныт, газетым йӱкын лудыныт.

Шура Бражников Оля ден Веран тунемме школыштак тунемын. Нуно 7 классыште тунемыныт, а Шура кумышо классыште гына. Кучедалмаш тӱҥалмеке, кугу еҥ-шамыч дене пырля Шуранат лазаретыште сусыргышо-шамычым ухаживатлымыже шуын.

Кастене аваже деч йодын:

—Мылам ош халатым урген шу.

— А молан тылат?

Олталаш логалын.

—Учитель кӱштен.

Тошто тувыр гыч Шуриклан аваже халатым урген пуэн. Шура халатым шылта да корно дене Посьетыш кая. Тудо тиде корно дене сусыргышо-шамычым наҥгайше ятыр машинам ужын. Ошкылаш тора улмаш. Иктаж могай машиным шогалташлан лийын, Шурик кидшым нӧлталын. Ик шофер йочам воктекыже шынден наҥгаен. Миен шумек Шура лейтенант Карташовын вэтыжын лазаретыште паша дене руководитлымыжым пален налын. Шура Карташовам кычал мумек, тудын шинчашкыже лӱдде ончен шкенжын шонымашыжым каласа.

— Мом тый? Мыняр ияш улат? Мемнан вет кугу-шамычат ситат.

— Те мыйым изи манын ида шоно, мый виян улам, кеч момат ыштен кертам,—манын Шура йодын.

Тудын ойыштыжо сусыр-шамычлан уло вийже дене полшаш пеш кугу желаний улмым паленат, Карташова отказатлен огыл.

— Ну, йӧра, палатлашке газетым кондышташ тӱҥалат,—манын тудо.

—Уке, газетым кондыштмем ок шу. Мый палаткыште дежуритлаш тӱҥалам,—манын Шура ӱчашен.

—Да, вет ужат, ме чыланат ош халат дене улына. Мемнан халатна кугу улыт, тыланет келшыше уке. Кузе тый дежуритлаш тӱҥалат?—манын, Карташова тӱрлӧ семын ӱшандараш тӧчен.

—Мыйын шкемын халатем уло,—манын Шура коҥла йымачше газета ден сайын пӱтырымӧ халатым куанен луктын.

Тыге Шура Бражников лазаретыште пашам ышташ тӱҥалын. Тудым сестра, врач, сусыргышо-шамыч—чыланат йӧратеныт. Тудо шке пашажым эре аккуратно, спокойно шуктен.

Шуран дежуритлымыже годым черле-шамыч сай кочкыныт, шагал нервничатленыт.

Кучедалмаш пытен. Писын кайше катер, самолет-шамыч сусыргышо-шамычым Хабаровскыш, Владивостокыш, элын эн сай больницышкыже наҥгаеныт. Шура шке долгшым шуктымек Посьет гыч мӧҥгыжӧ каен. Тудо жапыште паша шуко улмо дене тудын кушеч улмыжымат пален налаш мондeныт. Шурикат нигӧланат, нымомат каласкален огыл. Лӱддымӧ, скромный пионерым благодаритлаш манын пограничник-шамыч кужун кычалыныт. Но икмыняр тылзе гыч иже Краскино уремыште тудым Карташова случайно вашлийын. Тудо йолташыже дене пырля школыш кая улмаш. Краскино селасе чыла йоча-шамыч шкенyштын йолташышт—пионер Шура Бражниковын Хасанский кучедалме жапыште шкенжым замечательно ончыктымыжо нерген Карташова деч пален налыныт.

С.

Заозерный сопкышто йошкар флаг адак лойгалташ тӱҥалын

Мемнан боец-шамычын бойышто могай энтузиазм дене тыршымыштым каласашат нелэ. Наглый провокаций верч японский фашистский сволоч вӱр дене мутым кучышаш, вуй дене тӱлышаш. Тыгай пеҥгыде решений дене ме чыланат, рядовой боец гыч тӱҥалын старший командир марте, партийный ден непартийный большевик-шамыч, Заозерный кӱкшакаш атакыш каен улна.

Солянных йолташын частьыштыже подразделений-шамыч коклаште тушман ӱмбак энергично да решительно наступатлашлан соревнований шарлен.

Степкинский йолташын подразделенийже Заозерный кӱкшакаш флагым первой шогалташлан наступленийыш йошкар флаг дене каен.

Атаке жап марте флагым мый нумалынам, но тушманын снарядше мыйым сусыртен, флагым тиде подразделенийынак боецше-шамыч налыныт.

Тиде решительный шагатыште мемнан боевой технике пашам ышташ тӱҥалын. Мемнан артиллерий тушманын огневой точкыжо-шамычым икте почеш весым пытарен. Мемнан авиаций шкенжын действийже дене японец-шамычым шке позицийышт гыч каяш да куржаш заставитлен.

Мемнан авиацийын пашам отлично ыштымыже боец-шамычын духыштым да смелостьыштым нӧлталын.

Хасанский кучедалмаште участвоватлыше, Советский Союзын Геройжо, капитан **И. Н. Мошляк.**

Мемнан лӱддымӧ танкист-шамыч тушманын икте почеш вес точкыжым пызыралыныт. Мемнан лихой тачанке-шамыч пулемет дене кудалыныт, пехота тушман ӱмбак каен. Тиде вий шалаташ лийдыме ыле.

Командир, комиссар ден политработник-шамыч боец-шамычым тушман ӱмбак наступленийыш храбро наҥгаеныт. Шкеныштын личный примерышт дене да шкеныштын социалистический родина дек беззаветный преданностьышт дене нуно шкеныштын подразделенийыштым наступленийыш наҥгаеныт. А кунам командирым сусыртат але пуштыт, политрукын йӱкшӧ шергылтеш: „Мыйын командым колышт, рота, ончык!"

7 август ваштареш йӱдым талын кредалмек Заозерный кӱкшакам мемнан войска сеҥен налын.

Спинкин йолташын подразделенийже йошкар флагым шогалтен.

Ме кредалмашке пӱтынь айдем тукымын великий да мудрый вождьшо Сталин йолташын знамяж дене каен улна, тудын знамяж дене ме тушманым сеҥен улна.

Мыйын сусырем тӧрланен шумек тунамак, мый адакат подразделенийым вуйлатен атакыш, японский захватчик-шамыч ваштареш кредалмашке кугешнен каем. Мемнан Родинан тушманже-шамычлан колымаш!

Политрук **Н. Аникин.**

„На защиту родины" газета. № 2. 1933 ий 8 август.

72

ЛУКОВ ПАЮ

(Мучаш. Тӱҥалтышыже 35-номерыште)

— Эн ондак гармонист куштылго мурым шокталта. Шкетын кушташ Зина лектеш, тудо Алям тарвата, коктын куштат, вара кумышылан — Зоя, нылымышылан — Игорь, тыге кандаше марте. Умыледа?— Эмма йодеш.

— Умылена-а!

Гармоньым Гай шокта. Куштылго, весела муро йыр шарла. „Рашт-рашт“ сово йӱк шокта. Зина куштылгын лектын, сӧралын кушташ тӱҥалеш. Ик кругым

ыштыменге, Аля деке лишемеш, тудым ӱжеш. Коктын, вара кумытын... Кумытын куштымыжым „калаче гай куштымаш“ манын лӱмденыт...

Шуко жапат ыш эрте, кандаш пионер ваш-ваш кидым кучен круг дене куштат. Каплан куштылго, йол кузе тарванымым от шиж. Гармонь куштылгын-куштылгын шокта. Ончаш сӧралэ! Теве чыланат гармонист велыш рат дене лийын чӱчкат, вуйым савен кенета шып лийын шогалыт. Гармонь руалмыла тыплана. „Рово-рово“ сово йӱк шергылтеш.

— Моткоч сай, йоча-шамыч!.. Мыйынат кушталтымем шуын колтыш...

Чыланат йӱк шоктымашке ончал колтат. Ужыт— колхозный пасекыште мӱкш ончышо Таля кугыза шога. Вуешыже олым упшым упшалын. Шыргыжеш шоҥго коча. Куанен шыргыжеш!

— А-а, кочай толыныс!..

— Чытен ыжым керт. Пеш веселан колтеда. Ончаш сӧралэ. Шоҥгымат тарватеда,—манеш Таля кугыза.

Пионер - шамыч тудлан шинчашыже верым пуат. Кугыза таум ыштен шинчеш, шыргыж онча. Пионер-шамычын мурмышт годым шижде упшажым тарватылеш. Гармонь шоктымо почеш ныл пионерка-шамыч яндар йӱкышт дене йоҥгалтарат:

Калиҥгор тувырым чиена да
Йошкар галстукым сакена.
Сылне мурым мурена,
Пиалан илышыште илена.

Гай гармонь дене „Если завтра война“ мурым шокташ тӱҥале. Угыч тӱҥалмыжлан чыланат ик еҥ гай авалтышт. Боевой муро торашке-торашке шергылтеш:

„... На земле, в небесах и на море
Наш напев и могуч, и суров:
Если завтра война, если завтра поход,
Будь сегодня к походу готов!“

... Таля кугыза верже гыч тарваныш.

— Эргым, ӱдырем - шамыч, темдам ончен куанем. Могай пиалан лийын илышна,—ойлаш тӱҥале кугыза. Пионер-шамыч шып лийын кугызан йыр погынышт.

— Шучко кугыжан власть годым, индеш ияш гыч тӱҥалын, лу ий кулак-шамычын вольыкыштым кӱтен шужен - орланен коштынам,—ойла кугыза.—Каргыме илыш ыле тунам! Мый изинек музыкым йӧратем ыле. Ик гана кас лиймеке вольыкым ялыш пуртышым. Ӱрем дене кайшыла колам: торговой кулак Сидорын пӧртыштӧ музык йӱк шокта. Грамофоным шоктат. Тыгай музыкым поян велэ налын кертын. Кызыт гын, мемнан колхозыштак иктаж 7-8 патефон, гармонь, радио уло.—Кугыза ик жаплан изиш чарналта, вара адак тӱҥалеш.—Вот мыят Сидор пӧрт воктек мийшым. Колышт шинчем. Кенета вуемлан, шӱргемлан чыташ лийдымын шокшын чучеш. Нимом шинчыде, уштымыла тӧрштен кынельым. А тиде мыйын ӱмбак, колышт ынже шинче манын, шокшо вӱдым кудалтеныт. Шӱргем йӱлен, вӱд-отыза налын. Кӱтыштӧ коштшыла кок арня наре пеш чот орланышым...

—Уй, шучко кулак! Мый тудым! —чытен кертде изи Вачий кычкырал колта.

—Тиде илыш шукертак пытен, нигунамат мӧнгеш ок пӧртыл,—манеш кугыза. — Коммунистический партий, Сталин йолташ мемнам пиалан илышыш конденыт. Илышна утыр саемеш. Кужу ӱмыран лийже Сталин йолташ! — кугыза мутым кошарта, пионер-шамыч совым кырат.

— Йолташ - шамыч!—тӱҥале Игорь,—орышо фашист - шамыч мемнан шочмо элна ӱмбак керылташ толашат, шпион, диверсант-шамычым колтылыт. Уке, нунылан садак элнам шупшын налаш ок логал! Мемнан Йошкар Армий тушманлан сокрушительный отпорым пуа. Лӱддымӧ пограничник-шамыч шочмо эл границым чот оролат. Мыланна шкенан родиным аралашлан кечын ямдылалт шогаш кӱлеш. Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лийза!

—Эре ямде улына!—пионер-шамыч салютым пуэн, ик еҥ гай вашмутым пуышт.

Тугак ик йӱк дене „Родина нерген муро“ рвезе оҥ гыч йоҥгалт лектын кумдан шарла. Кудло ияш Таля кугызалан угыч рвезе лиймыже гай чучеш.

Июль, Йошкар-Ола.

ИСПАНИЙЫСЕ ПОЛОЖЕНИЙ

Испанийыште лийше иностранный обозреватель-шамычын общий мнениймышт почеш, Франко да тудын сторонникше фалангист-шамыч тугай материальный ден политический нелылык дене вашлийыт, что нунын режимышт кугу жап существоватлен ок керт. Эл пешак нелэ экономический условийыште улеш. Продукцийын об'емжо гражданский война деч ожнысо уровеньын 15 процентшым велэ составлятла. Германий чыла ӱйым, паренгым, ложашым да, могайым гына муаш лиеш,—чыла продуктымак наҥгаен. Чыла вереат продукт-шамыч кугун ситыдымаш шижылтеш. Ирунышто 10 тӱжем населений гыч 3 тӱжем еҥ велэ ик шӱрым гына налыт да тудымат кечеш ик гана велэ.

Той кишке

Корнышто ме могай шукшым, копшаҥгым муына, чыла зоолог - натуралист Димитревлан ончыктылна.

— Кишке! Кишке!—Нюра Смирнова лӱдын тӧрштыш.

Ик йоча лӱдде куржын миен перен колтыш. Кишке кум ужаш лийын возо. Совет отрядын председательже Макаров тудым кидышкыже нале.

— Тидым живой уголокыш наҥгаена,—мане тудо. Ме тудо кишкым лагерьысе живой уголокышкына кондышна. Тудо „змея-медянка“ улмаш.

Ойструх Эдуард.

Оршанка район,
Пионерский лагерь.

Кӧ кӱшкырак тӧршта

Тиде модышышто участник-шамыч ӱчашат: кӧ кӱшкырак тӧрштен да кандраш пыжыктыме мячым але эша иктаж-могай предметым тӱкен кертеш. Модышышто 15--20 еҥ да утларакат участвоватлен кертыт. Иктаж-могай пушеҥге укшеш кандраш кылтыме мяч, пеледышан шовыч, але оҥгыр пеҥгыдемдалтеш.

Модшо-шамыч шеренгыш икте - весе почеш шогалыт да куржын миен кӱшан сакыме предметым тӱкышаш улыт. Кажне гана мячым але шовычым кӱшкырак сакыман. Кажне, кӧ кеч ик гана мазатлен да мячым але шовычым тӱкен кертын огыл гын, модыш гыч лектеш. Если мяч сакыме гын, тӧршталтен, вуйым мячыш логалтыман. Модышым вашталтылаш лиеш, модшо - шамыч варажым курж мийде але куржмашым 3—5 тошкалтышлан шагалемден тӧрштышт. Кӧ эн кӱшкӧ тӧрштен кертеш, тудо призым налеш.

Математический задача

Тиде задачым решитлаш чыла арифметический действийым — ушымашым, кудалтымашым, шукемдымашым, пайлымашым ыштыш кӱлеш. Ик круг гыч вес кругыш вончен центрыш толза, чыла ныл действийым ыштыза, результат 5 лийже.

Палыза

Могай глагол шкеж дечын ик слогым ойыра гын, СССР-се энгер лиеш?

БАЙКОВ МИША ден БАРАКСИН ВАСЛИЙ.

Косолап район,
„Путиловец“ колхоз.

Метаграмма

„Б“ дене—ате-шӧр,
„Т“ дене—знак.

БЛИНОВ ВИКТОР.

Тор'ял район,
Йошкар памаш школа.

МАМОНТ ден НОСОРОГ

Мамонт ледниковый курымышто северный Азий ден Европышто илен. Нунын лу-шамычыштым Сибирьыште, утларакшым Сибирьын север могырыштыла муыт.

Мемнан Марийский АССР территорийыштат мамонт-шамыч иленыт. Шуэн огыл нунын лулегыштым муыт. Параньга районысо

Мамонт.

НСШ-ын учительже Ситников йолташ 1939 ийыште ик энгер воктенысе олыкышто слонын эрде лужым муын. Тудым лишыл жапыште Йошкар-Ола музейыш конда.

Тыгак Марий-Турек районышто „Мариец“ у янда завод воктен мамонтын лужым мумо. Шернур районышто Петрово ял лишне (Б-Ключинский ял совет) Она энгер воктен мамонтын 23 креҥга нелытан пӱйжым мумо. Вот мамонт-шамыч могай кугу лийыныт.

Мамонт деч посна мемнан республикыште носорог-шамычат иленыт улмаш. Носорогын лужым мамонтын семынак шуко муыныт. Йошкар-Ола музейыште носорогын вуйконграже уло.

Условий да климат вашталтме дене илышыште эволюций (эркын вашталтмаш) лийын шога. Тиде

Носорог.

условийлан приспособитлалтдыме животный-шамыч пытен толыт.

Модин

Музейын научный сотрудникше.

Чыла нерген кӱчыкын

● Павлик Морозовын родиныштыже, Герасимовка ялеш (Свердловский область, Тавдинский район) 1940 ийыште юный геройлан памятник почылтеш. Павликын илыме пӧртшӧ тӧрлаталтеш.

● Турцийыште пешак кӱкш рвезе Мехмед Озкан ила. Тудо 17 ияш, кӱкшытшӧ 238 сантиметр да нелытше 151 килограмм. Йол тошкалтышыже кок метр кужытан. Кодшо ийын Мехмед Озкан 218 сантиметр кӱкшытан да 130 килограмм нелытан лийын.

Врид. отв. редактора—
П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—685. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.